

Ὁ Παντελής Πρεβελάκης ἐμφανίστηκε στὰ ἑλληνικά γράμματα ὡς ποιητῆς μὲ τὸ μακρὸ ἐπικολυρικὸ ποίημα *Στρατιῶτες* ποὺ δημοσίευσε στὴν Ἀθήνα στὰ 1928. Στὸ νεανικὸ αὐτὸ ἔργο του μποροῦμε ν' ἀνιχνεύσουμε πολλὰ ἀπὸ τὰ κύρια γνωρίσματα τῆς ὄριμης τέχνης του. Θὰ ἐπισημάνω τὴν ἀφοσίωση στὴ γῆ του, τὸν ἔρωτα τῆς λαϊκῆς γλώσσας καὶ τὴ μυθοποιητικὴ φαντασία.

Καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὰ δυὸ πρῶτα γνωρίσματα, αὐτὰ προσπίπτουν εὐκόλα στὴν ἀντίληψη τοῦ ἀναγνώστη. Γιὰ τὴν ἔφεση ὅμως τοῦ συγγραφέα νὰ ἀνάγει σὲ μύθους τὰ περιστατικὰ τῆς καθημερινῆς ζωῆς, χρειάζεται νὰ δώσω μιὰν ἀπόδειξη μὲ τοὺς *Στρατιῶτες*. Τὸ θέμα τοῦ ποιήματος τὸ ἔχει ἐπιβάλλει στὸν ποιητὴ ἡ πρώτη ὑπερατομικὴ ψυχικὴ ἐμπειρία του: ἀπὸ τὸν πόλεμο, τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφή καὶ τὸ θέαμα τῶν ἀδελφῶν προσφύγων ποὺ ἄραξαν στὸ νησί μας. Ἀλλὰ τὴν ἐμπειρία αὐτὴ ὁ Πρεβελάκης δὲν τὴν πραγματεύθηκε κατὰ τὸν ρεαλιστικὸ τρόπο, ἀλλὰ ὡς γνήσιος ποιητῆς, δηλαδὴ ὡς δημιουργὸς μύθων καὶ ἀρχέτυπων μορφῶν. Ἡ δύναμη αὐτῆ τῆς ἀναγωγῆς δείχνει ἕνα πνεῦμα ἱκανὸ νὰ λαγαρίζει τὴν πραγματικότητα καὶ νὰ τὴν προβάλλει μὲ τὰ διαιώνια χαρακτηριστικά της. Τὴ μυθοποιητικὴ ροπὴ τοῦ Πρεβελάκη, τὴν παρατήρησε καὶ τὴν ἐπαίνεσε πρῶτος ὁ ἀείμνηστος Φῶτος Πολίτης, καὶ ὡς ὀξυδερκῆς κριτικὸς ἀναγνώρισε σ' αὐτὴν τὴν εἰδοποιὸ ἰδιότητα τοῦ νεαροῦ ποιητῆ.

Καθ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὴ μορφὴ, ὁ Πρεβελάκης ἀκολουθεῖ στοὺς *Στρατιῶτες* τὸ παράγγελμα τοῦ Σολωμοῦ: «Ἵποτάξου πρῶτα στὴ γλώσσα τοῦ λαοῦ, καί, ἂν εἶσαι ἀρκετός, κυρίεψέ την». Γλῶσσα του εἶναι ἡ κοινὴ νεοελληνικὴ, δυναμωμένη ἀπὸ ἰδιωματικούς χρωματισμούς, καὶ στίχος του ὁ ἀνομοιοκατάληκτος δεκαπεντασύλλαβος. Τὸ ποίημα ἀπαρτίζεται ἀπὸ ἐνόητες ἴσες μεταξύ τους κατὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν στίχων, ποὺ μαρτυροῦν κι αὐτὲς τὴ συνθετικὴ δύναμη ἐνὸς πνεύματος προδιατεθειμένου ἀπὸ τὴ φύση νὰ χειρίζεται τὴν ὄλη του σὰν οἰκοδόμος. Τὸ ἦθος τοῦ ποιήματος εἶναι λαϊκὸ, ὅμως

μιὰ συνείδηση πλουσιότερη ἀπὸ τοῦ λαϊκοῦ τραγουδιστῆ φέρει τὸν ἀναγνώστη ἀπὸ τὸ συναίσθημα στὶς αἰτίες τῶν πραγμάτων. Ὁ πόλεμος καταδικάζεται καὶ ἡ καπηλεία τῶν κενῶν λόγων ἐλέγχεται ἀπὸ τὸν ποιητὴ. Τὸ ποίημα ἀναπτύσσεται σὲ τόνους ἥρωικούς, λυρικούς καὶ ἐλεγειακούς. Κυριαρχοῦν οἱ τελευταῖοι, καθὼς ἀρμόζει στὴν ἀφορμὴ τῆς ἐμπνευσης.

Ἐπέμεινα στὰ ἐσωτερικὰ γνωρίσματα τοῦ πρώτου ποιητικοῦ ἔργου τοῦ Πρεβελάκη, ἐπειδὴ τὰ ξαναβρίσκουμε, κατὰ τὴ γνώμη μου, στὴν κατοπινὴ μυθιστορικὴ παραγωγὴ του. Ἀντιθέτως, στὰ ποιήματα ποὺ περιέχονται στὶς συλλογές *Ἡ Γυμνὴ Ποίηση* (1939) καὶ *Ἡ πῦρ Γυμνὴ Ποίηση* (1941), ὁ Πρεβελάκης, ἐπιζητώντας νὰ ἐλευθερώσει τὸ λυρικότερο μέρος τοῦ ἑαυτοῦ του, υἱοθετεῖ τρόπους ἀμεσώτερους, εὐνοεῖ μιὰ δημιουργικὴ διαδικασία λυτρωμένη ἀπὸ τὴν κηδεμονία τῆς λογικῆς. Τὸ κατηγορημα «Γυμνός» (ἡ «γυμνὴ ποίηση», ἡ «πῦρ γυμνὴ ποίηση») δηλώνει καθαρὰ πὼς ὁ ποιητῆς θέλει ν' ἀπότυπώσει ἀναλλοίωτο τὸ πῦρ μύχιο συναίσθημά του καὶ νὰ τὸ προφυλάξει ἀπὸ κάθε παραποίηση τῆς διανοητικῆς ἐπεξεργασίας καὶ ἀπὸ κάθε ἐξωτερικὸ ἔνδυμα. Σ' ἕνα κείμενο μὲ τὸ ὁποῖο ὁ ἴδιος προλόγισε ἕνα ἀπάνθισμα τῆς *Γυμνῆς Ποίησης* ποὺ δημοσίευσε μὲ τὸ ψευδώνυμο Π. Βερνάρδος στὸ περιοδικὸ *Ἑλληνικὰ Φύλλα* (Μάιος 1935), ὁ ποιητῆς ἐκθέτει τὸν αἰσθητικὸ κανόνα ποὺ κυβέρνησε τὴ δημιουργία του. Θὰ σὰς διαβάσω τὴν ἀπαρχὴ αὐτοῦ τοῦ κειμένου, ὅχι μόνον ἐπειδὴ φωτίζει τὴν ποίηση τῆς ὀριμότητος τοῦ Πρεβελάκη, ἀλλὰ κι ἐπειδὴ ἀποτελεῖ μιὰ καθαυτὸ ἱστορικὴ—καὶ πιθανῶς τὴν πρώτη—διακήρυξη τῆς νεωτεριστικῆς ποίησης στὸ τόπο μας:

Προσφέρω τὰ ποιήματα αὐτὰ μὲ τὴ μελαγχολικὴ βεβαιότητα πῶς, γιὰ τὴν ὥρα τουλάχιστο, δὲν μπορῶ νὰ φτάσω σὲ περισσότερην εἰλικρίνεια καὶ καθαρότητα. Τὶς δυὸ τοῦτες ἰδιότητες, τὸ λέω ἐξ ἀρχῆς, τὶς θεωρῶ ὡς τὰ φ υ σ ι κὰ γνωρίσματα τῆς ποίησης. Στὸ ποιητικὸ τέχνασμα καὶ στὸ «γοῦστο», στὸν προαποκαταστημένον κανόνα καὶ στὸ δίδαγμα τῶν προηγουμένων δὲν πιστεύω. Ἡ λεγόμενη τέλεια μορφὴ τοῦ εἶδους εἶναι μιὰ σύμβαση ποὺ δὲ σχετίζεται μὲ τὴν οὐσία τῆς ποίησης. Ὁ ποιητῆς ποὺ παραδέχεται τὰ δρια ἐνὸς εἶδους γιὰ νὰ περικλείσει τὸ πάθος του, μπορεῖ νὰ ἔναι εἰλικρινῆς, ἀλλὰ δὲ θ' ἀποφύγει τὸ τέχνασμα. Καὶ συχνά, θὰ ἔλεγα πάντα, ἡ

έξωτερική οικονομία θά παραποιήσει τὸν ἀληθινὸ ψυχισμό του. Ὁ ποιητὴς ποὺ θά ζητήσει ἀπὸ τὸ συναίσθημά του νὰ πλάσει τὴν ἀντίστοιχη μορφή χωρὶς καμιὰ καλλιγραφία, θά ἔχει σιμότερα πρὸς τὴν οὐσία τῆς ποίησης, θά ἔχει τὴν ἐλπίδα πὸς τὴν ψυχὴ του δὲ θά τὴν ψευτίσει μὲ καμιὰ σύμβαση. Ἡ ἔμφυτη σοφία τοῦ δαιμόνιου θ' ἀντικαταστήσει ἐδῶ τὴν ἐπαγγελματικὴ συνείδηση καὶ τὴν ἀποχτημένη δεξιότητα. Ὁ δρόμος θά ἔναι ἀπὸ τὰ μέσα στὰ ἔξω, ἡ ποιητικὴ θά βγαίνει ἀπὸ τὸ ποίημα. Ἐδῶ, οὔτε ἐξωτερικὸς κανόνας οὔτε μετρικὸς αὐτοματισμὸς. Ὁ ἔρωτας κι ἡ θέρμη τῆς ποιητικῆς ἐνέργειας θά βρῶνε τὴν ἐσωτερικὰ ἀπαραίτητη ἔκφραση, θά βάλουνε τὴ λέξη μὲ ἄσειστη σιγουράδα στὴ θέση της, θά κάμουνε τὴ φράση νὰ σαλέψει μὲ τὸ πρεπούμενο βᾶδισμα, κι ὁ στίχος θά κυματίσει λεύτερος, ἀσπέδιστος, γ υ μ ν ὁ ς. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἰδανικὸ τοῦ τέλειου στίχου: ὀ λ ὀ ἔ ν α π ι ὀ γ υ μ ν ὁ ς. Τὰ ἐξωτερικὰ γνωρίσματα τοῦ ποιήματος δὲ θά τὰ ἐπιβάλλει στὸ συναίσθημά του ὁ τεχνίτης, παρὰ ἡ θέρμη τῆς ποιητικῆς ἐνέργειας, ἰκανὴ νὰ τὰ δημιουργήσει, νὰ τὰ καταλύσει, ἢ νὰ τὰ σεβαστεῖ, θά τὰ κάμει νὰ συζήσουν ὀργανικὰ μὲ τὴ ρεοῦμενη, ἄστατη καὶ δυναμογόνα οὐσία τοῦ ποιήματος. Κατὰ τὴ λογικὴ αὐτὴ, τὸ ὕλικὸ τῆς γλώσσας δὲν παρουσιάζεται τεμαχισμένον ἀριθμητικὰ, μ ε τ ρ ι κ ᾶ, δηλαδὴ σύμφωνα μὲ τὶς ἀπαιτήσεις μιᾶς νεκρῆς μονάδας, παρὰ γίνεται τὸ τέλειο καὶ ζωντανὸ ἀντίστοιχο τοῦ ἀτομικοῦ κραδασμοῦ. Ἡ λέξη, νόημα καὶ ἦχος, τὸ σάλεμα τῆς φράσης, ὁ σφυγμὸς τοῦ στίχου, δὲ θά ἔναι ἡ καταγραφή, μετρικῶς ὑπολογισμένη καὶ ψηλαφητὴ τοῦ πάθους, παρὰ τὸ ἴδιο τὸ πάθος σωματωμένο στὸ ὕλικὸ τῆς γλώσσας, καμωμένο ρ υ θ μ ὁ ς.

Ὁ τόμος ποὺ φέρει τὸν τίτλο Ἡ Γυμνὴ Ποίηση περιλαμβάνει τέσσερεις συλλογὲς ποιήματα, ποὺ γράφτηκαν ἀπὸ τὸ 1933 ὡς τὸ 1939. Ὀνομάζονται: «Ἡ Λυρικὴ Ἀγάπη», «Γ' Ἀναστάσιμα», «Τὸ Μαντῆλι τῆς Ἁγίας Βερονίκης» καὶ «Μελαγχολία». Στὰ ποιήματα αὐτὰ ἔχουν ἀποτεθεῖ βιώματα ἀπὸ τὴ νεανικὴ ζωὴ τοῦ ποιητῆ στὴν Κρήτη, λυρικές διαχύσεις τοῦ ἀτόμου, ἀλλὰ συνάμα ἔχουν ἐρμηνευθεῖ πνευματικὲς ἐμπειρίες μιᾶς πλατύτερης συνείδησης. Ἐνα ἀπὸ τὰ συναισθήματα ποὺ ἐκφράζονται συχνότερα εἶναι ἡ νοσταλγία τοῦ γενέθλιου τόπου, ὡς «κόσμου» τέλειου καὶ ἁρμονικοῦ. Ἡ Κρήτη, κυρίως στ' «Ἀναστάσιμα», ὑψώνεται καὶ λάμπει σὰν πολικὸ ἄστρο, πρὸς τὸ ὁποῖο ἀτενίζει ὁ ποιητὴς ὅταν οἱ «ιδέες»

μαραίνονται καὶ φυλλορροοῦν ἢ συσκοτίζουν τὸ πνεῦμα του μὲ τὴν ἑτερογένεια καὶ τὶς ἀντινομίες τους. Ὁ ποιητὴς ἀποζητᾷ τὴν πατρίδα ὅπου ἐκπυρώθηκε ἡ ποιητικὴ του αἰσθαντικότητα—ὁ ὄρος καὶ ἡ δικαίωση τῆς ὑπαρξῆς του—κι ὅπου παρέλαβε τὸν πατροπαράδοτο, τὸ δοκιμασμένον ἠθικὸ νόμο, ποὺ τοῦ ἔγινε πυξίδα στὴν τρικυμία τῆς πνευματικῆς του ζωῆς. Ἀνάλογο εἶναι τὸ ψυχικὸ περιεχόμενον τῆς Πιὸ Γυμνῆς Ποίησης, ἀλλὰ ἐδῶ δεσπόζει ἡ ἔγνωνία ἀπὸ τὸ προαίσθημα τοῦ πολέμου καὶ τὶς δοκιμασίες ποὺ περιμένουν τοὺς Ἕλληνες. Συνάμα ἡ μορφή τῶν ποιημάτων γίνεται «γυμνότερη», καθὼς ἀγγέλλει ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου. Ἐπιβάλλεται νὰ ὑπογραμμίσω τὴν πληροφῶρ πὸς ἡ ποιητικὴ αὐτὴ συλλογὴ, ποὺ εἶχε ἀρχίσει νὰ στοιχειοθετεῖται τὶς πρώτες μέρες τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1940, δὲν κυκλοφόρησε παρὰ σὲ 100 ἀντίτυπα, ἐπειδὴ ὁ ποιητὴς ἔκρινε πὸς ὁ λυρικός χαρακτήρας της δὲν ταίριαζε στοὺς ἐπικοὺς καιροὺς ποὺ ἀνοῖξε ἡ 28ῆ Ὀκτωβρίου. Ἡ σιωπὴ μάλιστα τοῦ Πρεβελάκη ὡς λυρικοῦ ποιητῆ τοῦς ὑστερώτερους χρόνους πρέπει νὰ ἐξηγηθεῖ ὡς συνέπεια τῆς συμμετοχῆς του στὴν κρισιμότητα τῆς ἐποχῆς μας. Αὐτὸ δηλώθηκε μὲ σαφήνεια ἀπὸ τὸν ἴδιον στὸν πρόλογο τοῦ Κρητικοῦ, ὅταν δηλαδὴ εἶχε κιόλας ξεκινήσει γιὰ τὴ μεγαλειώδη σταδιοδρομία του ὡς ἐπικοῦ ποιητῆ καὶ μυθοποιῦ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου.

Αἰσθάνομαι πὸς ἦρθε ἡ ὥρα νὰ σᾶς δώσω μερικὰ δείγματα ἀπὸ τὴν ποίηση τοῦ Πρεβελάκη. Τὸ πρῶτο θά εἶναι μιὰ ἔξαρση τοῦ ἐλεύθερου στίχου· τὸ δεύτερο, μιὰ ὁμολογία τῆς «λυρικῆς ἀγάπης», διεσταλμένης ὡς τὸ πανθειστικὸ συναισθημα τοῦ σύμπαντος· τὸ τρίτο, μιὰ ἐρωτικὴ κραυγὴ καὶ συνάμα μιὰ διακήρυξη τῆς ἀφομοίωσης τοῦ ποιητῆ μὲ τὴν πατρίδα του.

Παρακαλῶ τὸν ποιητὴ κ. Γεώργιο Γεωρβασάκη, φίλο καὶ παλιὸ συνεργάτη τοῦ τιμωμένου, νὰ τὰ ἀπαγγεῖλει.

Ὁ κ. Γ. Γεωρβασάκης ἀπαγγέλλει τὰ ποιήματα τοῦ Παντελῆ Πρεβελάκη: «Τὸ Μαντῆλι τῆς Ἁγίας Βερονίκης», «Σ' ἀγαπῶ ὅσο τὴ μάνα μου» καὶ «Γράμμα ἀπ' τὸ νησί» (Ἡ Γυμνὴ Ποίηση σελ. 69 καὶ 12, καὶ Ἡ Πιὸ Γυμνὴ Ποίηση σελ. 11-12). Ἐπειτα ὁ κ. Γ. Γεωρβασάκης ἀπαγγέλλει καὶ «κάτι δικό του, ποὺ τὸ ἔγραψε γιὰ τὴ σημερινὴ γιορτὴ, ὡς μικρὸ ἀφιέρωμα στὸν παλιὸ φίλο του».

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ ΤΟΥ κ. Γ. ΓΕΩΡΓΑΣΑΚΗ

Ὡς ν' ἀνοιξεις τὴν πόρτα Παραδείσου
κι ἦρθαν τ' ἀηδόνια καὶ σοῦ κελαϊδῆσα,
καὶ πῆρες τὸ σκοπὸ πού σου κρατῆσα,
Ποιητῆ, καὶ τὸν ἔκαμες φωνή σου.

Ἀπὸ τὸ λόγο σου ἔγινε ν' ἀνθίσου
περικλοκάδια σὲ νερὰ βουνίσα·
τ' ἄνθια κρατᾶς στὰ χέρια σου περίσσα,
καὶ βᾶγια κλίνουσι μπρὸς στήν κεφαλή σου.

Τῆς μαγεμένης σου πατρίδας Κρήτης
τὸ ἀντρίκειο βῆμα, τὸ τραχὺ τὸ βλέμμα
παίρνοντας, μιτῆκες κι ἤβγες σὰν Προφήτης
στὰ τριστρατα τοῦ κόσμου. Ὅθε προβάλεις,
τῆς λεβεντογενιάς γριμιάται τὸ αἷμα,
κι εἶσαι παλμὸς τοῦ Διγενῆ δταν φάλλεις.